

להרבות עצבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

גליון תקב
ערש"ק פרשת וירא ה'תשע"ו

מדוע ביקר הקב"ה את אברהם רק ביום שלישי למילה?

מהו ההבדל לפרש שהקב"ה ביקר את אברהם רק ביום השלישי?

למה לא נתרפא אברהם באבן טובה שהיתה תלוי' בצאורו?

ביקור חולים של הקב"ה אצל אברהם רק אחרי זמן החולי ע"פ

ליד מטתו כלי וכד מים לפני השינה, ושיהיה זהיר באמירת "מודה אני" מיד כשיעור משנתו.

הבחור הלך לדרכו. עברו כחמשה חדשים והוא שומר את הציווי בחזקה.

היצר הרע מסית את הבחור להחטיאו, ואילו הוא עומד חזק בנסיונו.

אמנם, פעם אירע שהבחור בהקיצו משנתו שכב במטתו ונדמה לו כי איש מדבר אליו, וישכח על הציווי שציווהו הצדיק, ויקרא: מי הוא ההולך בחדר? וכרגע נאלם.

חמש שנים היה הבחור אלם, וככלות חמשת השנים מיום אל יום, התרפא פתאום, והתחיל לדבר ככל אדם, ויתרפא מחליו, חולי השקר, ויהי לאחד מגאוני וצדיקי הדור.

(מיומן כ"ק אדמו"ר הריו"ץ מבת תרנ"ב, בו מספר אודות המסע ליאלמה בסוף תרמ"ו. נדפס בסה"ט תשי"א עמודים 299 ואילך, וב"רשימה" - תרנ"ב - תרנ"ג. חוברת א. עמ' יא ואילך)

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת וירא, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את קונטרס 'לקראת שבת' (גליון תקכ), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש וצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,

מכון אור החפידות

רפואה למחלת השקר

...הנני לומד בטוב והנהגתי ישרה בעיני כ"ק אאמו"ר הרה"ק, כי הוא לוקח אותי לטייל אתו בהרים ועל שפת הים, ומקיים הבטחתו לספר לי סיפורים מצדיקים, גאונים, חסידים ובעלי מדות טובות ואנשים פשוטים העובדים את השי"ת בתום לבב שלא על מנת לקבל פרס.

[להלן אחד הסיפורים:]

מעשה בילד אחד בעל כשרון שהתרגל לגזם, ולאט לאט נעשה שקרן גדול, והתרחקו אביו ואמו ואחיו מאתו, כי איש לא חפץ לדבר עמו. הילד נעשה נער, ויראה כי אין איש מדבר עמו, גם הבין כי בושה גדולה הוא להיות שקרן וחפץ לעשות תשובה ולא יכל.

עברו כמה שנים והנער למד הרבה תורה, אבל ממחלת השקר לא יכול היה להתרפאות, ובכל דיבור שלו אף בדברי תורה, היה איזה דבר הגזמה או שקר. גם כאשר הבינו ואמרו לו שזה שקר, לא התרעם על זה, וכמה פעמים רצה לעזוב דרכו זו ולא יכל.

ויהי היום, ושמע שבעיר מסויימת ישנו תלמיד חכם וצדיק גדול, וילך אליו לבקש רפואה ותשובה במה יתרפא מחולי השקר.

התלמיד חכם הצדיק בחן את הנער בדברי תורה, וימצא כי הוא יודע הרבה גמרא ובקי גדול בכמה הלכות. ויאמר הצדיק להבחור החולה בחולי השקרנות: היודע אתה את הכתוב "מדבר שקר תרחק" ו"דובר שקרים לא יכון לנגד עיני"?

ויאמר הבחור: ידעתי גודל חטאו של השקרן, וגם ידעתי כי שקרנים הם אחת מארבע הכתות עליהן אמרו רז"ל שאינן מקבלות פני השכינה, אבל אינני יכול לעזור את עצמי, מן השמים לא נותנים לי לעשות תשובה.

ויאמר הצדיק: אין לך דבר העומד בפני הרצון. אם תרצה באמת לעשות תשובה - יקבלו תשובתך.

ויען הבחור כי הוא חפץ באמת לעשות תשובה.

ויאמר הצדיק: אם תקבל לעשות מה שאומר לך.

ויען הבחור, כי הוא מקבל עליו בלב שלם כל אשר יאמר לו לעשות, וכן ימנע עצמו מכל דבר אשר יצונו שלא לעשות.

ויאמר הצדיק אל הבחור: קבל על עצמך שמלבד בדברי תורה לא תדבר במשך חמש שנים רצופות, ובאם לא תשמור את הציווי ותעבור עליו אפילו פעם אחת, תקבל על עצמך העונש כי תתאלם למשך חמש שנים.

ויען הבחור, כי מקבל הוא עליו את הציווי, והעונש באם יעבור על הציווי.

והצדיק נתן לו סדר לימוד והנהגה של יראת שמים, ויצוו עליו להיות זהיר להעמיד

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני לומדי ותמכי אוריינתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה
ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
ולזכות אביהם ה"ה הרב החסיד
ר' מאיר שי'
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל
יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

נדפס באדיבות: The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237 • (718) 628-6700

תוכן העניינים

ה. מקרא אני דורש.....

מדוע ביקר הקב"ה את אברהם רק ביום שלישי למילה?
מהו ההכרח לפרש שהקב"ה ביקר את אברהם רק ביום השלישי? / למה לא נתרפא אברהם באבן טובה שהיתה תלוי בצאורו? / ביקור חולים של הקב"ה אצל אברהם רק אחרי זמן החולי ע"פ טבע

(עי"פ לקוטי שיחות ח"ה עמ' 77 ואילך)

ח. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

ט. יינה של תורה.....

מדוע חביב הנימוץ לשמונה מהנימוץ לצ"מ?
ברית והתקשרות נצחית - מכות הבורא בלבד / הקב"ה מקשר עצמו עם המקיים מצוות מילה / מעלתה של מילה - לשמונה ימים דווקא

(עי"פ לקוטי שיחות חכ"ה עמ' 86 ואילך)

יג. פנינים.....

דרוש ואגדה

יד. חידושי סוגיות.....

חינוך קטן מה"ת או מדרבנן

יפלא בהא דליכא חיוב חינוך מה"ת, ויחדש יסוד דבאמת גם מן התורה יש דין חינוך מגדר הכשר מצוה, אלא שאינו בגדר מצוה ממש אלא מדרבנן, ויבא סימוכין לזה, ידחה היסוד דלעיל, ויסיק דבאמת לא שייך חיוב הכשר מצוה בקטן ושאני ממצוות התלויות בזמן שמחוייב להכשיר קיומן, ויביא רא"י לדבר, ועפכ"ז יבאר דבר תמוה בשייכות לאברהם אבינו

(עי"פ לקוטי שיחות חל"ה עמ' 61 ואילך)

כו. תורת חיים.....

קנה-המדה לקשר שבין עניניו הגשמיים של האדם לבורא ב"ה

כח. מעשה רב.....

יגיעה או מתנה ויגיעה?

כט. דרכי החסידות.....

רפואה למחלת השקר

דרכי החסידות

שיחות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש
וצוקללה"ה נבנ"מ זי"ע
ואגרות קדשו בענייני עבודת השי"ת

רפואה למחלת השקר

ויאמר הצדיק אל הבחור קבל על עצמך שמלבד בדברי תורה לא תדבר במשך חמש שנים רצופות, ובאם לא תשמור את הציווי ותעבור עליו אפילו פעם אחת, תקבל על עצמך העונש להתאלם למשך חמש שנים

עיר היושבת על חוף הים ויאלטה שמה

בימים הראשונים של חודש אלול תרמ"ו, ואני לומד בחדרו של רבי יקותיאל מלמד דרדקי [בהיותי ילד רך בשנים], שמעתי מחבריי אומרים לי, שבעוד מספר ימים אסע עם אבי [הוד כ"ק אדמו"ר מהורש"ב], למרחקים, לעיר היושבת על חוף הים ויאלטה שמה, והיא במדינת קרים, אשר שם חם גם בחורף.

...באחד הימים - באיזה יום בשבוע לא אזכור - הנה כ"ק אדמו"ר הרה"ק וכבוד דודי רבי זלמן אהרן - רז"א -, ורבי מנחם מענדל - רמ"מ - והאברך ר' שניאור [סלונים] עלו למרכבה הרתומה לשני סוסים, וגם אותי הושיבו ביניהם, ולקול ברכתה של כבוד אמי זקנתי הרבנית הצדקנית מרת רבקה, ולקול ברכתם של כל אנשי הבית וברכתם של כל האנשים העומדים בחצר וחברי העומדים על ספות שלשת החלונות הנשקפים אל החצר של ה"זאל" הקטן - זזתה המרכבה.

במרכבה שניה קטנה, הרתומה לסוס אחד, נוסעת אמי מורתי וכבוד דודתי מרת חיה מושקא והמשרתת הנוסעת אתנו.

כבוד הוריי, האברך רבי שניאור, אני והמשרתת, נוסעים ל[נאות דשא ב]יאלטה, ואילו כבוד דודי ודודתי נוסעים עד רודניא לשלחנו.

מקרא אני דורש

מדוע ביקר הקב"ה את אברהם רק ביום שלישי למילה? רק ביום שלישי למילה?

מהו ההכרח לפרש שהקב"ה ביקר את אברהם רק ביום השלישי? / למה לא נתרפא אברהם באבן טובה שהיתה תלוי' בצאורו? / ביקור חולים של הקב"ה אצל אברהם רק אחרי זמן החולי ע"פ טבע

א. בריש פרשתנו: "וירא אליו ה'", ומפרש רש"י:

"לבקר את החולה. אמר רבי חמא בר חנינא: יום שלישי למילתו היה, ובא הקב"ה ושאל בשלומו".

ויש לדקדק באריכות לשון רש"י, שחילק דבריו לשתי פיסקות - בתחילה כתב "לבקר את החולה" סתם, בלי לפרט אימתי וכיצד, ורק אח"כ מפרט (בפיסקא חדשה) מתי היה זה: "יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה ושאל בשלומו";

דלכאורה, היה לו לקצר ולומר הכל בפיסקא אחת!

ב. והנה, ידועה השאלה בעצם הענין: מנין למד רבי חמא בר חנינא שהקב"ה בא לבקר את אברהם ב"יום שלישי למילתו" דוקא - ולא ביום הראשון או השני?!

וכבר האריכו בזה במפרשים (ראה מפרשי רש"י כאן, אור החיים. חדא"ג מהרש"א לבכא-מציעא פו, ב. ועוד), ותורף דבריהם - שביום השלישי למילה "החולשה גוברת יותר"; וכפי שמצינו אצל אנשי שכם, ששמעון ולוי באו להורגם "ביום השלישי בהיותם כואבים",

יגיעה או מתנה ויגיעה?

כאשר אדמו"ר הצ"צ ה' עוד צעיר, קרא לו פעם רבינו הזקן, ואמר, שברצונו ליתן לו (עניני) תורה במתנה. הצ"צ לא קיבל זאת, בהבהירו הפעם, שהוא רוצה "לקחת" ("נעמנו") תורה ביגיעה, על ידי יגיעה עצמית.

כמה וכמה שנים לאחרי זה, כאשר הוסיף חכמה על חכמתו, אמר הצ"צ שחרה לו על כך שלא קיבל את הצעתו של רבינו הזקן, שכן, ללא הבט כמה עניני תורה נעלים ביותר ה' נותן לו רבנו הזקן - בכל זה ה' תמיד באפשרותו לקיים ענין היגיעה כתורה - על ענינים נעלים עוד יותר - כיון שהתורה היא בלי גבול ותכלית.

לכאורה אפשר לשאול על כך:

מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר? הרי קשה לומר, שבהיותו במצב ראוי שרבינו הזקן רצה ליתן לו ענינים של תורה במתנה, לא תפס והשיג סברא פשוטה כזאת, למרות היותו גדול בידיעת התורה וכו'.

ויש לומר ההסברה בזה:

למרות שבדאי ידע הצמח-צדק, אשר מכיון שהתורה היא איז-סוף לכך יתאפשר לו תמיד ענין היגיעה בתורה - מכל מקום, כיון שע"י קבלת הצעתו של רבינו הזקן יהי' לו חלק מסויים של תורה (ומצוותי') שבו לא היתה יגיעה מצדו (כיון שקיבלו במתנה) - יש מקום להכריע לכאן ולכאן:

מחד גיסא יש לומר, אשר מכיון שענין היגיעה מהוה יסוד עיקרי בכל עניני תורה ומצוותי', לפיכך, אין זה מן הנכון ליטול חלק מן התורה במתנה, מאחר שבחלק זה תחסר אצלו מעלת היגיעה;

אולם, מאידך גיסא יש לומר, אשר מכיון שהאדם הוא מוגבל בזמן חייו, שמזה מובן, שגם יגיעתו בלימוד התורה מוגבלת היא לזמן מסוים - הרי נמצא, שאם כל הבנתו וידיעתו כו' של האדם בתורה לא תהי' אלא בהתאם ליגיעתו עצמו, תהי' זאת הבנה וידיעה כו' מוגבלת ביותר (לפי-ערך), ולפיכך - בכדי לקבל במשך ימי חייו הבנה ידיעה בתורה באופן גדול ונעלה (בכמות ובאיכות), לכאורה כדאי לו ליטול חלק מהתורה במתנה, ולנצל את כח יגיעתו על ענינים (אחרים או גם) נעלים יותר בתורה, שכן, מעלת גודל ההבנה והידיעה כו' בתורה היא היא המכריעה גם מעלת היגיעה בנוגע לכ" עניני התורה (שהרי, כאמור, גם בדרך זו תהי' אצלו מעלת היגיעה בנוגע לכמה וכמה ענינים אחרים).

ומכיון שבשאלה האמורה - קיימות, כאמור, סברות לכאן ולכאן - נעשה בזה שינוי בדעתו של הצ"צ, שבתחילה קסבר כסברא הראשונה האמורה, ולאחרי זה, כאשר הוסיף חכמה על חכמתו, הגיע לסברא השני', האמורה.

(משיחת יום ב' דהג השבועות תשל"ה - שיהו"ק תשל"ה ח"ב עמ' 140)

"כד תקיפו עליהון כיביהון" (וישלח לה, כה ובתרגום אונקלוס).

אולם לכאורה אין הדבר מספיק, שהרי סוף סוף, פשוט שהמצוה של ביקור חולים היא בכ"ח חול"ה, גם כאשר אינו מסוכן וכיו"ב – וא"כ, מניין ההכרח שהקב"ה בא לבקר דוקא ביום השלישי, ולא הקדים לבקר ביום הראשון או השני? כלומר: גם את"ל שביום השלישי נחשב הנימול יותר "חולה" מאשר ביום הראשון או השני, בגלל התגברות החולשה כו' – פשוט שגם בימים הראשונים קיימת מצות "ביקור חולים", ואם כן, למה לא נפרש שביקר הקב"ה את אברהם גם בימים אלו?

[יש מן המפרשים שתירצו על פי ההלכה (רמב"ם הל' אבל פ"ד ה"ה) "אין מבקרין את החולה אלא מיום שלישי והלאה".

אבל גם זה אינו מספיק לכאורה, וכמו שהקשה בבאר בשדה (ועוד): "ומה שאמרו דאין מבקרין את החולה עד יום ג' – הא קיימא לן דאם קפץ עליו החולי נכנסין מיד, והכא דומה כמי שקפץ עליו החולי; ועוד, דהא קיימא לן דקרוביו וריעיו נכנסין מיד, ואם כן הקושיא במקומה עומדת".]

ג. והנה, בנוגע ליום הראשון למילתו של אברהם, אפשר היה לתרץ שאכן הקב"ה ביקר אותו אז; והיינו:

רש"י הביא לעיל פ' לך (יו, כד): "נטל אברהם סכין ואחז בערלתו ורצה לחתוך, והיה מתיירא שהיה זקן – מה עשה הקב"ה? ש"ח ידו ואחז עמו, שנאמר וכוונת עמו הברית".

נמצא, איפוא, שהקב"ה בא לסייע לאברהם במילתו – ואפשר לומר, שאז הוא קיים בו גם מצות ביקור חולים;

אולם כיון שבפרשתנו מספר הכתוב על "וירא אליו ה'" בסגנון של ראייה חדשה, מובן שאין הכוונה לאותו הביקור שבא הקב"ה ביום הראשון למילתו, ומזה למדו לחדש שהכוונה לביקור נוסף שהיה לאחר מכן.

אולם גם אם נתרץ כך, עדיין תישאר הקושיא: מנין שהיה זה רק ביום השלישי, ולא לפני כן – ביום השני?

ד. וי"ל בזה דבר חדש, ובהקדים קושיית המהרש"א על עצם זה שהיה אברהם "חולה" במשך ג' ימים:

הנה אמרו חז"ל (בבא-בתרא טז, ב): "אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו, שכל חולה שרואה אותה מיד נתרפא"; והקשה המהרש"א: "למה לא היה אברהם מתרפא באבן טובה כשנחלה מן המילה?"

אלא צריך לבאר, שמחמת חביבות המצוה דמילה, רצה אברהם להרגיש גם את הצער הכרוך במצוה זו, ולא רצה לבטלו (בדרך נס); ואכן, אמרו חז"ל (בראשית רבה פמ"ז, ט),

ובבריאות וכו' ולגבי למעלה הרי הענינים שבטבע אינם נוגעים כלל, וכיון שהאדם למטה מעמיד את עצמו ומגביה את עצמו למעלה עכ"פ משהו מן הארץ, היינו כשפועל בעצמו שעל ידי זה שהוא יהודי מאמין, בטוח בתכלית שאין בעל הבית עליו חוץ מהשי"ת, הרי ביכולתו להמשיך גם פה למטה, שגם למטה לא יוכלו כל עניני הטבע לנגוע בו שלא לטובה ח"ו.

ותקותי חזקה בהשי"ת, שאם רק יתחזק בבטחונו בתכלית, הרי יראה תיכף שינוי בהנהגה עמדו בעניני המסחר הגשמי ויתחיל מצבו לילך הלוך וטוב און ומטוב לעוד יותר טוב.

ונוסף על זה הי' צריך להתחיל תיכף ומיד בנתינת צדקה כפי רגילותו ולהוסיף על-כל-פנים במקצת על רגילותו עד עתה, ואחכה ממנו לבשורה טובה בכל הנ"ל.

בברכה להצלחה בגשמיות ושיקויים בו פתגם כ"ק רבינו הזקן, שהשי"ת נותן ליהודים גשמיות והם עושים מגשמיות רוחניות.

(אגרות קודש ח"ו עמ' קמז-ח)

תורת היים

מכתבי עצות והדרכות בעבודת השי"ת
בחיי היום יום

שאברהם רצה בצער המי"ה: "נימול אברהם - א"ר אבא בר כהנא: הרגיש ונצטער כדי שיכפול לו הקב"ה שכרו". [נראה בהמשך דברי המדרש, שכאשר שמע ר' אבא שיש סברא שאברהם לא הרגיש בצער המילה, דיבר כנגד שיטה זו בחריפות גדולה (ו"ל המשך המדרש: "א"ר לוי: מל אברהם אין כתיב כאן אלא נימול, בדק את עצמו ומצא עצמו מהול. א"ר ברכיה: בההיא עיתא אקיל רבי אבא בר כהנא לרבי לוי, א"ל שקרנא כזבנא את; אלא הרגיש ונצטער כדי שיכפול הקב"ה שכרו)].

וכשם שהמדובר הוא בצער המילה בשעת מעשה, כן הוא בנוגע להצער הנגרם כתוצאה מהמילה - שנמשך באופן טבעי במשך ג' ימים, ואברהם לא רצה לבטל צער זה שבא כתוצאה ממצוה, ולכן לא ריפא עצמו בה"אבן טובה", אלא רצה בצער וחול"י זה הבא מחמת המצוה.

[ויש להאריך בענין זה טובא, בדרך החסידות, אך אכמ"ל (וראה גם לקוטי שיחות חל"א ע' 48, וש"נ)].

ה. ומעתה י"ל, שזהו המקור לזה ש"וירא אליו ה'" היה רק ביום השלישי למילתו - כי הרי בהמשך הענין מסופר על ביאת המלאכים, שא' מהם בא לרפאות את אברהם. ומכיון שנתבאר שאברהם רצה להצטער בצער המילה (ולא לבטלו), בהכרח לומר שריפוי אברהם היה רק ביום השלישי - שעד אז נמשך החולי דהמילה ע"פ טבע - ולא שנתרפא לפני כן באופן שנגרע אצלו מצער המילה הרגיל; וזהו איפוא המקור לכך שגם ביקור הקב"ה (שהיה בסמיכות לבוא המלאכים, כמפורש בכתוב) היה ביום השלישי דוקא.

ומעתה מדויק היטב לשון רש"י, שמחלק לשתי פסקאות - (א) "וירא אליו ה'", לבקר את החולה", (ב) "יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה ושאל בשלומו" - כי מפרש כאן שני ענינים:

בתחילה אומר את כללות הענין - "לבקר את החולה" - ביקור חולים סתם. והרי מצד ענין זה של ביקור חולים אין הכרעה באיזה יום היה זה, אם ביום הראשון, השני או השלישי;

ורק אח"כ מוסיף ומפרט - "יום שלישי למילתו היה":

כיון שלא מדובר כאן בחולי סתם, אלא בחולי הבא בהמשך למצות המי"ה - לכן צריכים לומר שהקב"ה בא לבקרו דוקא ביום השלישי, שאז הוא הזמן לריפוי חולי זה, ולא לפני כן, כיון שאברהם רצה להצטער בצער המילה (באופן הרגיל והטבעי), מחמת חביבות המצוה.

[ולהעיר מבאר בשדה כאן: "ביקור הקב"ה הוא לרפאותו מחוליו, וכדכתיב באור פני מלך חיים, ולזה אמר יום ג' למילתו היה, כדכתיב יחינו מיומיים וביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו". - ועוד יש להאריך בכל זה].

קנה-המדה לקשר שבין עניניו הגשמיים של האדם לבורא ב"ה

הכל תלוי במדת הבטחון

קבלתי מכתבו . . בו מתאר מצב עסקיו שהנהו בעל חוב גדול וכו' וכו' וכותב שיש לו אפשרות למכור איזה מגרשים שיש לו, אבל אינו יכול להחליט בעצמו מה לעשות והעולה על כולנה מהנראה בכתבו, שנפל ברוחו ובמילא נחלשה אצלו גם מדת הבטחון שלו, וכותב הנני בזה העולה על כולנה, כי על פי המובא בספרי הקדש בכלל ובספרי חסידות בפרט, הרי בזה תלוי הכל, מדת הבטחון הנה היא קנה-המדה להתקשרות ודביקות ענינים גשמיים של האדם עם הבורא ב"ה, ואם הדביקות היא במילואה, אז בודאי אי אפשר שיהי' כל חסרון, כיון שלמעלה אין ענין זה כלל וכלל.

וכיון ששואל עצתי - אחרי הקדמה שכבשתו כשהייתי על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, הזכרתיו להמצטרך לו - הרי לפי דעתי צריך הוא להתעסק עם עצמו ("הארעווען אויף זיך"), לחזק בטחונו בהשי"ת במדה היותר גדולה.

אמיתית מדת הבטחון

ואמיתת מדת הבטחון היא, שאף שאין רואים כל דרך בטבע, הרי נעלה מכל ספק שבודאי יהי' הכל טוב, ובטוב הנראה ונגלה לעיני בשר ממש, היינו בפרנסה בהרחבה

"גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה"?

יורא והנה שלשה אנשים

גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה, שנאמר: יורא והנה שלשה אנשים (יה, ב. רמב"ם הל' אבל פ"ד ה"ב)

לשון הרמב"ם צ"ב, דמשמע מדבריו שאת הדין ד"גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה" ילפינן מעצם זה ש"יורא והנה שלשה אנשים". והדבר תמוה: אמנם מהמשך הענין, זה שהניח אברהם להקב"ה והלך לקבל האורחים, מובן שיש גדולה מיוחדת בהכנסת אורחים; אבל מהי הראיה מהתיבות "יורא והנה שלשה אנשים" כמו שהם בפ"ע? והרי הרמב"ם לא הוסיף "ווגומר"!

ויש לבאר, דאף שהכנסת האורחים בפועל באה רק בהמשך הכתוב, הרי מעלתה של הכנסת אורחים מוכחת מעצם הדבר שאברהם ראה "והנה שלשה אנשים":

אברהם היה אז במצב של "יורא אליו ה'"; והגע בעצמך: איך יתכן הדבר שבעת מעשה דעתו של אברהם פנויה והוא שם אל לבו שהגיעו "שלשה אנשים"? הרי בעת העמידה לפני ה' מופרכת לגמרי שימת לב והתעניינות בדבר אחר!

ובמכל שכן ממה שנפסק לגבי האופן שיהודי צריך להתפלל תפלת שמו"ע, שאז "צריך שיראה עצמו כאילו שכינה שרויה כנגדו" (שו"ע אדה"ז או"ח ריש סי' צח. וש"ג) – על אחת כמה וכמה בנידון דידן, כאשר "יורא אליו ה'" ה"י כפשוטו ממש].

ועכצ"ל ש"גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה", ולכן גם באותה שעה שבה קיבל אברהם פני שכינה, בכ"ז "הפסיק" במחשבתו מענין השכינה וראה אשר "והנה שלשה אנשים", ולא ראה בעלמא אלא ראייה חזקה בשימת לב, אשר הביאה לכל המשך הענין ד"וירץ לקראתם" וגו'. וק"ל.

(עי' לקוטי שיהות חכ"ה עמ' 70 ואילך)

ויתור למען הזולת

ואנכי עפר ואפר

בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר וכו' בניו לשתי מצוות אפר פרה ועפר סוטה (יה, כז. סוטה יז, א)

ידוע שהקב"ה משלם שכר "מדה כנגד מדה" (ראה סוטה ח, ב ואילך), וא"כ יש לעיין במה הוי "אפר פרה ועפר סוטה" מדה כנגד מדה לעבודתו של אברהם אבינו? וי"ל הביאור בזה:

מצניו שעבודתו של אברהם אבינו היתה באופן ד"משים עצמו כשירים" (ראה ר"ה יז, רע"ב) בפני כל אחד ואחד. ועד שיתר על כל עניניו ואפי' על "קבלת פני שכינה" בשביל מצות "הכנסת אורחים" (ראה שבת קכז, סע"א), ואף שהיו אורחים "ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם" (רש"י פרשתנו יח, ד).

ובשכר זה שהי' "עפר ואפר" וויתר על כל עניניו בפני כל אחד, זכה לשתי מצוות:

"אפר פרה" – אף ש"כל העוסקין בפרה מתחלה ועד סוף" נטמאים, מ"מ לא התחשבו הכהנים בזה, וכשהי' משהו שהי' טמא למת, ויתרו הכהנים ונטמאו כדי לטהר את חבירם מטומאתו.

"עפר סוטה" – אף שמחיקת שמו של הקב"ה ר"ל אין לך חילול ה' גדולה מזו, הנה "לעשות שלום בין איש לאשתו אמר תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים" (שבת קטז, א), דאף שמדובר על אשה שלא התנהגה בצניעות, מ"מ אמרה תורה למחוק שמו של הקב"ה "לעשות שלום בין איש לאשתו".

(עי' לקוטי שיהות חכ"ה עמ' 79 ואילך)

לקראת שבת

כה

ואדרבה ה"ה עסוק בקיומם³², ולהכי ליכא חובת חינוך בעודו קטן מן התורה (היינו חובת חינוך פרטי בכל מצוה ומצוה, אבל עדיין יתכן דאיכא חובה כללית "לחנכו בקדושה", כנ"ל בביאור דברי הרמב"ם בהל' מאכא"ס גבי לאפרושי קטן מאיסורא³³). וכל זה מן התורה, אבל מדברי סופרים ישנו ציווי וחיוב גמור בחינוך קטן.

32 וי"ל דע"ד זה הוא בהציווי דהקמת המשכן – "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (תרומה כה, ח) שמזמן הציווי (למחרת יח"כ – פרש"י תשא ל, טז) עד ההקמה והתחלת העבודה בו (ר"ח ניסן – פקודי מ, יז) עברו כמעט ששה חדשים, ובינתיים היו עסוקים בנדבת המשכן, בעשייתו ובעשיית כליו ע"י חכמי לב. ופשוט שכל משך אותו הזמן שבין הציווי והקיום, קיימו המ"ע ד"ועשו לי מקדש", דכיון שהכנות אלו היו נחוצות בשביל הקמת המשכן, הרי ההתעסקות בהם היא (התחלת) קיום המצוה.

וגם לפמ"ש בצפע"ג מהדר"ת (להל' ת"ת פ"ג ה"ג) – "ני"מ בין משכן למקדש, דבמשכן הוי המצוה הבנין . . . אבל הבנין של מקדש הוא רק כדי שיהי' כו"י" (ע"ש), הרי לכאורה זהו רק העסק בהבני' שהוא גוף המצוה אבל לא הנדבה וההבאה להמשכן, ומ"מ גם התעסקות זו נחשבת (כהתחלת) קיום המצוה. ואכ"מ.

33 וראה עוד בענין זה בלקו"ש ח"ז ע' 151 בהערות.

"כשהיתה אחת מהם יולדת . . . היתה אומרת לבנה (הנולד) צא והבא לי צור לחתוך סבורא". ומה מובן גם לאחר המבול אצל יחידי טגולה כמו האבות, ולכן יתכן שמיד בצאתו לאויר העולם הי' שייך כבר לשוטט בדעתו כו".

ח"ש) בנוגע לשרה (שלאורה מזה מובן שכן הוא באברהם) "כולן שוין לטובה".

ועי' הנ"ל, דענין ההכנה והכשרה למצוה הוי תוצאה ופרט בעצם החיוב, יש לומר עד"ז גם בנוגע לאברהם אבינו, דזה שאברהם הכיר את בוראו בהיותו בן ג' שנה בא ע"י הכנתו והכשרתו בזמן שלפנ"ז, לחקור ולדרוש את האלקים, ובלשון הרמב"ם* (הל' ע"ז פ"א ה"ג) "התחיל לשוטט בדעתו. . . והי' תמה האיק אפשר שיהי' הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהי' לו מנהיג, ומי יסבב אותו, ולכו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת כו". וכיון שבמשך כל ג' השנים** הי' עסוק בהכשר והכנה להכרת בוראו, שייך לומר שהיו "יומין שלימיך", גם בשנים לפני שהכיר את בוראו, וגם בנוגע לג' שנים הראשונות. אלא שאעפ"כ אין זה בכלל "שמע אברהם בקולי" כל זמן שלא הכיר את בוראו בפועל, ומ"מ אין שום חסרון בכך שעדיין לא הכיר אז את בוראו, כי כך מוכרח בטבע הדברים, שהי' דורש זמן של הכנה והכשרה [ע"ד הנ"ל, דזה שבן י"ג שנה ויום א' אינו יכול להתחיל מיד בקיום המצוה בשלימותה, אין הפירוש בזה שיש חסרון אצלו בקיום המצוה ורק שאינו נענש כי הוא בגדר "אונס" דרחמנא פטרי', אלא שמלכתחילה כך מותנה בעצם החיוב, שבתחלה עוסק בהכנה והכשרה כו' ואח"כ מקיים בפועל ובשלימות כו'].

* ברמב"ם שם "משנגמל איתן זה . . . והוא קטן". ולהעיר, שהרמב"ם ס"ל כמ"ד בן מ' שנה הכיר את בוראו (וברמב"ם שם "וכל העם עובדי ע"ז והוא עובד עמהם". וראה ב"ד פל"ט, ח). אבל מזה מובן להדיעה דבן ג' שנה הכיר את בוראו, שהתחיל "לשוטט בדעתו" לפני שהגיע לגיל שלש שנים. וראה בהערה הבאה שבשו"ג.

** וי"ל שהתחיל מיד בצאתו לאויר העולם, ע"ד שמוצינו (ב"ר פל"ו, ה. ויק"ר פ"ה, א) שלפני המבול

יינה של תורה

מדוע חביב הנימול לשמונה מהנימול לצ"ט?

ברית והתקשרות נצחית - מכוח הבורא בלבד / הקב"ה מקשר עצמו עם המקיים
מצוות מילה / מעלתה של מילה - לשמונה ימים דווקא

יצחק אבינו נימול לשמונה ימים, כמסופר בפרשתנו: "וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים", ואילו ישמעאל "בן שלוש עשרה שנה בהימולו את בשר ערלתו"²⁷. ומסופר במדרש אשר יצחק וישמעאל "היו מדיינים זה עם זה", ישמעאל טוען היה "אני חביב ממך שנמלתי לשלוש עשרה שנה", ואילו יצחק אומר "אני חביב ממך שנמלתי לשמונה ימים".

ויש לתמוה על טענתו של יצחק אבינו, דלכאורה³ מה מעלה יש בברית שהיא לשמונה ימים, והדעת נותנת להיפך, אשר המצווה נעלית יותר כשנעשית בגיל שבו האדם הוא

(1) כא, ד.

(2) בראשית יז, כה.

(3) ראה במפרשים (יפה תואר לב"ר שם), שביארו שמעלת מילה לשמונה היא משום "מצוה בשעתה עדיף", אך נוסף לזה שגם אברהם וישמעאל נימולו בזמנם - שרק אז נצטוו, הרי "מצווה בשעתה" הוא מעלה צדדית, ומעלת ישמעאל היא מעלה גדולה בכללות המצווה וכוונתה, וראה באורך במקור הדברים.

וכן עד שהיו יכולים להכין חפצי המצוות כמו ציצית ותפלין³⁰, ופשוט דאין לומר שכל אותו הזמן שהיו עסוקים בהכנה היו מבטלים מ"ע (ונפטר רק מצד גדר אונס רחמנא פטרי), אלא שכיון שאז הותחל כל עיקר החיוב, לפיכך חל באופן שיוכלו לקיימן, דהיינו בהקדמת כל ההכנות הדרושות, כולל גם החינוך והרגילות.

וכן הוא אצל כל קטן שנתגדל (ועד"ז גר שנתגייר), שכל החיוב שלו בתורה ומצוות מתחיל רק בהגיעו לגדלות, לכן כל הזמן שהוא צריך להתעסק בלימוד והכנה וחינוך עד שיוכל לקיים איזו מצוה כהלכתה או להזהר מאיזו עבירה, אינו מבטל אותה מ"ע ואינו עובר על אותה מל"ת³¹,

פרש"י בשלח טו, כה).

(30) בבית אלקים (להמבי"ט) שער היסודות פל"ז כ' דבנ"י לא הניחו תפלין במדבר. אבל ביל"ש שלח טו, לד (מובא ברבותינו בעה"ת שם, לב) מפורש דהניחו. וכן משמע בקידושין לו, ב.

(31) ועפ"ז יתבאר ענין תמוה בשייכות לאברהם אבינו, דעל הפסוק (ח"ש כד, א) "ואברהם זקן בא בימים" ארז"ל (ראה זח"א קכט, א. רכד, א. ועוד) שאברהם אבינו עבד עבודתו במשך כל ימי חייו, עד שכל ימיו היו "יומין שלימין" (ראה ד"ה ואברהם זקן תשל"ח, תשמ"ו (סה"מ מלוקט ח"א ע' רפט. תנא). וש"י). ולכאורה צריך ביאור: איך אפשר לומר שכל ימיו של אברהם היו בשלימות, והרי חסרו בעבודתו ג' שנותיו הראשונות, כמחז"ל (גדרים לב, סע"א) "בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר (תולדות כו, ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי, חושבני מאה ושבעין ותריין שנין". וכ"ש וק"ו לפי הדיעות דבן ארבעים שנה הכיר את בוראו, או בן מ"ח (ב"ר פ"ל, ח. ושי"ג. וראה כס"מ לרמב"ם הלי' ע"ו הנסמן להלן), שצריך ביאור איך אפשר לומר עליו "בא בימים", שלא הי' חסר אצלו אפילו יום אחד, ועד שאמר רז"ל (פרש"י ר"פ

הגירות, וא"כ למה אין מלמדין אותו כל המצוות ובכל פרטיהם, ואדרבה - "אין מאריכין בדבר זה". ואין לומר דשאני גר, שכיון שאינו מוכרח להתגייר שוב א"א שיחולו עליו שום דינים קודם הגיור - זה אינו, דהרי מצינו שהותר ללמדו מקצת מצות כו' גם קודם הגירות אף שעכו"ם שלמד תורה חייב מיתה²⁷ (סנהדרין נט, א), היינו דשפיר חלים עליו דינים השייכים למה שיגייר עצמו אחר כך. אלא על-כרחך צריך לומר כאן כהסברא הנ"ל בנוגע לקטן, דכיון שכל עיקר החיוב בתומ"צ חל רק אחרי הגירות, לכן גם החיוב של הכנה והלימוד מתחיל רק אז, ואם ידרוש זמן של הכנה ורגילות עד שיוכל לקיים מצוות מסוימות כהלכתן, הרי כל משך אותו הזמן אינו עובר על מצוות אלו.

ובאמת, בדוגמת קטן שנתגדל (וגר שנתגייר) אירע לאבותינו בשעת מ"ת שאז נתחייבו לראשונה בכל התורה והמצוות (ובטלו החיובים שהיו עליהם לפנ"ז מזמן האבות), כמ"ש כבר הרמב"ם בפיה"מ (חולין ספ"ז)²⁸. ובודאי נדרש זמן של לימוד והכנה עד שהיו יכולים לקיים המצוות²⁹,

(27) עיין בזה - בהנסמן לעיל הערה 9.

(28) וכבר העירו (ראה בית האוצר להר"י ענגיל כלל א אות ז) מל' הרמב"ם הלי' מלכים רפ"ט "ונשלמה תורה על ידו". ולהעיר ממדרש ויק"ר פ"א, י"ד "אע"פ שניתנה תורה סייג לישראל מסיני לא נעשו עלי' עד שונשנית באוה"מ, משל לדיוטגמא שהיא כתובה ומחותמת ונכנסה למדינה אין בני המדינה נעשים עלי' עד שתתפרש להן בדימוס" של מדינה כו".

(29) דרק במצות מתי מספר נאמר "כאשר צוך" (ואתחנן ה', יב ובפרש"י. שם, טז ובפרש"י. וראה

כבר בר דעת, מבין את גודל ומשמעות המצווה, ומסכים לכך מדעתו, וכפי שאכן טען ישמעאל שמצוותו חביבה יותר "שהיה סיפק בידי למחות ולא מחיתי", ומהי אפוא המעלה המיוחדת אשר בברית מילה כשהוא בן שמונה ימים?

אלא שמביאור מהותה ועומקה של מצוות מילה, ימצא ברור אשר דווקא מילה לשמונה ימים ניכרת בזה הברית המיוחדת והקשר האמיץ שבין הקב"ה ליהודי, וגדלה מעלתה וחביבותה הרבה יותר מברית דישמעאל.

ברית והתקשרות נצחית – מכוח הבורא בלבד

ידידים אשר יש ביניהם קשר אמיץ וחזק, ורוצים המה אשר הידידות שיימשך לעולמי עד ולא תיפגם מכל מאורעות שבעולם, הרי הם כורתים ביניהם "ברית" שמשמעותה – התחייבות והחלטה חזקה שלא יפסק הקשר לעולמים⁴.

אמנם, כל נברא אינו שייך לעשיית דבר נצחי, וגם כאשר בדעתו שימשך הקשר לעד, הרי עדיין יתכנו שינויים וסיבות שונות אשר גם ה"ברית" תיבטל, ורק השי"ת הוא לבדו יכול לכרות ברית שתהא קיימת לעולמי עולמים, והוא כרת בריתו עם אברהם אבינו ע"ה וזרעו אחריו, "ברית עולם", שמתקיימת על ידי המילה.

ומעתה תובן מעלתה והפלאה של מצוות ברית מילה שתוכנה היא ההתקשרות הנצחית הנפעלת בין היהודי להשי"ת אשר לא תינתק לעולם, ולא שייך בה כל שינוי.

ובזה יובן גם מה שמצינו דבר תמוה⁵, דהלא קיים אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה⁶, ומה טעם נתמהמה במצוות מילה ולא קיימה אלא רק כשציווהו השי"ת כשהיה כבר בן תשעים ותשע?

ועל פי המבואר, נמצא הדבר פשוט ביותר, דהרי נתבאר שתוכנה של מצוות מילה הוא ענין נצחי – "ברית עולם", ואם כן, פשוט שאין בכח נברא לפעול בכח עצמו בלבד ענין נצחי, ולכן, אם היה אאע"ה מל עצמו קודם שנצטווה על כך, הרי לא היה בברית זו את כח הנצחיות ד"ברית עולם" בין השי"ת לאברהם, ועל כן המתין אברהם אבינו כל שנותיו וציפה שיצווהו השי"ת על המילה, ואזי יתקשר עימו באהבה נצחית לעולמי עד.

הקב"ה מקשר עצמו עם המקיים מצוות מילה

התקשרות נשגבה זו אשר נפעלת בברית מילה, היא מידו ומכוחו של השי"ת בלבד

(4) ראה לקו"ת נצבים מד, ב. ובכ"מ.

(5) ראה בתורה אור לך לך יג, ד.

(6) יומא כח, ב. וש"נ.

המציאות של חיוב אינו אלא משנתגדל, לכן אם מצד טבע הדברים נחוץ זמן של לימוד והכנה עד שיוכל לקיים כל המצות, הרי זמן הכנה זו (מה"ת) מתחיל רק אחרי שנתגדל, ושוב אא"ל שעובר על שום מצוה עד שחולף הזמן של ההכנה הדרושה לקיום אותה מצוה (כמו הנ"ל גבי המתעסק בביעור החמץ אחר שבא הזמן). ואף כי זהו חידוש גדול בהלכה לומר שאחר שגדל כבר הקטן ונעשה בר חיובא עדיין אינו עובר איסור עד שיחלוף זמן הנחוץ להכין עצמו לקיום דיני התורה,

וכדפריך בש"ס (פסחים קטז, א) "חיובי המצוה, משא"כ בקטן שאינו בר חיובא, לא שייך שמהחיוב שבגדלותו יסתעף חלות חיוב של הכשר והכנה בקטנותו, וכדפריך בש"ס (פסחים קטז, א) "חיובי לדרדקי", דאף בהך עניינא קיימא להאי תמיהה, שלא שייך שום גדר חיוב ביחס לקטנים.

7

יביא ראי' לדבר מדין גר שאין מודיעין אותו קודם הגיור אלא עיקרי הדת

בדבר מדרבנן ויכול להוציא את הגדול שאכל שיעורא דרבנן*. ובמ"א נת' שיש לתמוה על שיטת תוס' ודעימי, דכיון שמה"ת אין הקטן בר דיעה ולא שייך ב" שום גדר של חיוב, איך יהולו עליו חיובים מדרבנן (וגם אין סיבה שיטילו עליו חכמים חיובים כיון דמצד חינוך די אם כל החובה מוטלת על האב). ונתבאר דגם לשי' תוס' תחילת חלות החיוב היא רק על האב, אלא דכיון דגוף החיוב הוא שהאב ישפיע ויכריח שהבן עצמו יעשה המצוה, הרי למעשה איכא חיוב בעשי' זו, ולכן מקרי מחוייב בדבר, דאף שאין החובה בעשי' זו על הבן עצמו כ"א על אביו, סו"ס עשיית הקטן היא עשי' של חיוב. – ראה בארוכה לקו"ש ח"ו ע' 234 ואילך.

* וכ"מ דעת הרמב"ם שפסק בהל' ברכות פ"ה ה"טו-טז "בן מברך לאביו", וכן הוא לשונו בכ"מ (מצויין לעיל בריש דברינו) דקטן חייב בציצית, בטוכה וכו' – ראה בארוכה בלקו"ש הנסמך בפנים ההערה.

(26) וראה דק"ס השלם (ירושלים, תשמ"ו). וש"נ.

לא הי' יכול לקיים מצות נטילתם בזמנה, חשיב למבטל מ"ע. ועיי' בלקח טוב (להר"י ענגיל, כלל ו אות ג ד"ה ואמנם נלע"ד ואילך) שהאריך בענין זה (אם יש חיוב גם קודם זמן המצוה), ומביא מבעה"מ (ספ"ק דשבת) שכ' בטעמא דאין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת ד"מקום סכנה הוא וכל שלשה ימים קודם לשבת קמי שבתא מקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פקוח נפש", הרי דלפני ג' ימים קודם שבת אינו מחוייב לדאוג על שמירת השבת. אבל יש לחלק, דהתם הרי מה שיעשה בשבת הוא בהיתר כיון שפקו"נ דוחה שבת, ואין האיסור בפחות מג' ימים רק מפני שנראה כמתכוון לדחות את השבת (ועד"ז הוא בעוד דוגמאות שמביא שם)²².

[ובצפ"ע"נ ה'ל' שבועות (פ"ה הט"ו) כ' ונהנה באמת יש נ"מ בין מ"ע. שיש מ"ע שהחיוב חל עליו רק בזמנו אבל קודם לכן אין עליו חיוב כלל שיעשה המצוה בזמנו ויש שאף קודם לזה מחוייב לראות שכשיבוא הזמן יקיים המצוה . . . וס"ל לרבינו דגבי סוכה כיון דצריך שלא יהא מן העשוי והוה העשוי ג"כ מן ההכשר שפיר י"ל דישי עליו חיוב כל השנה שיהא לו סוכה בזמנה . . . משא"כ במצוה דאין עליו חיוב כלל קודם הזמן שיאכל בזמנו²³. אבל

22 וראה גם שו"ת צ"צ יו"ד סצ"ב. שו"ת אבני נזר או"ח סשכ"א. שד"ח כללים מערכת המ"ם כלל קלד.

23 ועפ"ז מבאר שם החילוק בלשון הרמב"ם שם הי"ח "שלא יאכל מצוה שנה או שנתיים" וגבי סוכה כ' "שלא ישב בצל סוכה לעולם." ע"ש.

לכאורה מובן דמ"ש שאין עליו חיוב כלל קודם הזמן, היינו שאין עליו חיוב עשי, אבל החיוב (דאכילת מצוה בליל פסח) אקרקפתא דגברא הוא חיוב תמידי גם קודם הפסח. ואולי י"ל כוונתו, דגבי סוכה המצוה עצמה מתחלת קודם זמן חובת הישיבה כיון שבהכרח שתהי' עשי' קודם החג, משא"כ גבי מצוה דיכול לאפותה בליל פסח, לכן עצם המצוה חל רק בזמן חובת אכילתה, אבל היכא שבפועל לא תהי' בידו מצוה בליל הפסח אם לא ישתדל לפניו, לכאורה פשוט שמצוה אכילה בליל פסח מחייבתו להשתדל בזה גם קודם הפסח²⁴. וראה לקח טוב שם, שגם את"ל שהחיוב הוא רק בזמן המצוה, נראה פשוט דמי שאין לו אלא לולב אחד לפני סוכות ויודע שגם בסוכות לא יהי' לו רק לולב זה וישרפנו לפני סוכות אזי חשוב מה"ת מבטל עשה כיון שיודע שעיי"ז לא יוכל לקיים חיוב התורה בעת אשר יבוא עליו. וצ"ע].

וכל זה במי שכבר חייב במצוות, אמנם בקטן שנתגדל, כיון שקטן פטור מכל התורה כולה, ולא שייך בו (בהיותו קטן) שום סרך של חיוב מה"ת²⁵, והתחלת כל

24 ולהעיר שמיישב שם (ע"פ חידושו דיש נפק"מ בין המ"ע) דברי התוס' בקידושין (כט, א) דאמאי מילה לא הוי מ"ע שהזמ"ג דהא אינו נימול בלילה. ויל"ע אם מתאים עם המבואר בפנים.

25 הראשונים נחלקו בקטן שהגיע לחינוך אם הוא כמחוייב בדבר מדרכו, דלדעת רש"י (ברכות מח, א) והרמב"ן (הובא בר"ן ספ"ב דמגילה) מצוות שעושה הקטן משום חינוך "לאו מצוה דידי" אלא דאבוה, דאיהו לא מיחייב במצות כל עיקר, ולדעת התוס' (ברכות שם) והר"ן (הנ"ל) מיקרי מחוייב

ואין זה שמקיים המצווה או המוהל פועל זאת בכח עשייתו, שהרי הקב"ה הוא לבדו הנצחי אשר ביכלתו לפעול התקשרות שתהא נצחית. ונמצא שאף שפעולת המילה נעשית ע"י האדם, אין הפירוש בזה שפעולת המילה מקשרת את היהודי עם הקב"ה, אלא להיפך, שהקב"ה מצדו מקשר את עצמו עם יהודי אשר קיים מצוות מילה.

ואם כן מובן מה שציוותה תורה שלא להמתין במצווה זו עד שיגדיל ויהיה בר דעת, אלא למול את הבן מיד בהיותו בן שמונת ימים:

דהנה, בדבר אשר האדם פועל בכוחות עצמו, לזה דרוש הכנה ושיהוי זמן עד שיכין את עצמו כראוי ויהיה ביכלתו לפעול את הענין, מה שאין כן במצוות מילה, אשר כל פעולת המצווה הקשר הנצחי בין הקב"ה ליהודי, שמידו של הקב"ה לבד הוא זה, ואין בזה תפיסת ידי האדם הנימול כלל, הרי אין טעם להמתין עד אשר יהא האדם בר דעת ויכין עצמו כראוי לקיום המצווה באופן נעלה, שהרי גם אחרי כל הכנותיו אין ה"ברית" נפעלת ע"י עבודתו כלל, ועל כן ציוותה תורה שלא להמתין במצווה זו אלא למול את הבן בהזדמנות הראשונה שהדבר אפשרי, מיד בהיותו בהיותו די חזק לכך – בן שמונת ימים.

ויש לומר יתירה מזו, אשר תכלית מעלתה של המילה היא דווקא בהיותה לשמונה ימים, והיא הנעלית ביותר, ואם קדמה למצוות המילה עבודה והכנה מצד האדם להיותו גדול ובן דעת חסר במעלתה של המצווה, ולכך שפיר טען יצחק לישמעאל "חביב אני ממך", וכדלקמן.

מעלתה של מילה – לשמונה ימים דווקא

אברהם אבינו, אף הוא לא נימול לשמונה, ד"אברהם בן תשעים ותשע שנה בהימולו"⁷, ועבודה זו דברית מילה באה אצלו לאחר שעבד את בוראו רבות בשנים: תחילה "הכיר את בוראו", והפיץ ופרסם אלוקות בעולם, ועלה ונתעלה בעבודתו מחיל אל חיל, ואזי, בהגיעו למדריגה רמה ונישאה ציווהו השי"ת שימול עצמו ואזי יתקשר עמו השי"ת בקשר נצחי.

והנה, לפי הנתבאר לעיל הרי פשוט שאין עבודתו הנעלית של אברהם יכולה לפעול את הקשר הנצחי בין הקב"ה לבינו, דאין כח ביד אדם הנכרא והמוגבל לפעול דבר נצחי – ככל שתהיה עבודתו מרוממת ונשגבה, אלא הביאור בזה הוא שלאחר שעבד עבודתו באופן נעלה עבודה עצומה עד היותו בן תשעים ותשע, אזי נתן לו הקב"ה באופן של מתנה מלמעלה, שיגיע לעילוי נפלא זה שאין בכוחו להגיע שמה, להיות מקושר בהשי"ת בברית עולם.

ונמצא אשר הן אצל אברהם אבינו שמל עצמו לאחר הכנה רבה, והן במילת יצחק בן שמונת ימים, הרי הקשר שמתקשר עימהם הקב"ה הוא באותו אופן, מבלי התחשב במדרגתו של הנימוח והכנתו.

אך זאת מעלת ברית דיצחק, אשר בה ניכר היה בגלוי ובאופן ברור אשר הברית והקשר הוא נעלה ונצחי והוא מכוחו ומצדו של השי"ת לבד, שבכוחו ואין בלתו לפעול ברית עולם.

ואילו אצל אברהם אבינו אף שמצד האמת היה גם כן קשר נעלה זה, הרי "מעורב" בזה גם עבודתו והכנתו של אברהם, ואין ניכר בגלוי אשר הקשר והברית באים רק מצד הבורא ית"ש.

ומעתה יובן מה שהיו יצחק וישמעאל "מדויינים זה עם זה", דישמעאל חשב לטעון אשר גדלה מעלתו כיוון שמל בהכנה ובהסכמת דעתו בהיותו בר דעת, ולזאת אמר לו יצחק "חביב אני ממך", כי מצד האמת היות ישמעאל בר דעת בעת המילה, מסתיר על הקשר העצמי הנפעל במילה ע"י הקב"ה. ולכן "חביב" יצחק, כי התקשרותו להקב"ה היא התקשרות נצחית וברית עולם באופן גלוי וניכר, להיות שזכה להימול בן שמונה ימים עת אשר נראה לעין כל שפעולת המצווה היא מידו של השי"ת בלבד, שבכוחו לברו לפעול ברית נצחית.

ולא רק העסק בעצם הביעור). ואין זה שייך לדין אונס רחמנא פטרי (שנאמר, שמאותו רגע של מציאת החמץ ה"ה עובר על מצות השבתה, אלא שכל הזמן הנדרש כדי לבערו נחשב כאנוס, ורחמנא פטרי), דזה שייך רק אם כבר חל החיוב ונאנס ע"י דבר צדדי שמעכב קיומו, אבל אם מעצם טבע הדברים אי אפשר לקיים החיוב מבלי שהיית זמן או הכנה והכשרה מוקדמת הרי זהו חלק מהחיוב.

מיהו, במצות שקיומן בזמנים מיוחדים, אם קיום המצוה דורש הכנה והכשרה, כגון תקיעת שופר שצריך להתאמן ולהתרגל כדי שיוכל לתקוע, או אם צריך השתדלות מוקדמת כדי להשיג חפצי המצוה כמו ד' מינים וכדומה, מובן לכאורה שחיוב ההכנה מתחיל לפני זמן קיום המצוה כדי שבכוא זמנה יוכל לקיימה כתיקונה. ובאמת על דרך זה מצינו לענין מ"ע דתשביתו (בפרט אחר שבה), דגרסינן בפסחים (ו, א): א"ר הא דאמרת (המפרש והיוצא בשיירא) קודם שלשים יום אין זקוק לבער לא אמרן אלא שאין דעתו לחזור אבל דעתו לחזור אפילו מראש השנה זקוק לבער (דכי הדר ב"י בימי הפסח עבר עלי' והיא שעתא לאו ברשותי' היא דלבתלי' כו' (רש"י)). ובשו"ע אדמו"ר הזקן (או"ח סת"ו ס"ו): "וזה שיוצא מביתו ולא יחזור קודם הפסח שכשיגיע חצות יום י"ד לא יוכל לברוק ולבער החמץ שבביתו הרי בשעה זו שהוא מפליג מביתו חל עליו מצות תשביתו מן התורה¹⁹, שמן התורה אין חילוק בין תוך

ל' יום לקודם ל'²⁰. ובמנ"ח (מצוה ה אות ז) הביא מ"ש הצ"ח (פסחים ג, ב) ש"לא מצינו (במי שהוא בדרך רחוקה) שיהי' מחוייב לעלות ולהתקרב קודם זמן הפסח" כדי שיוכל להקריבו, וכתב ע"ז המנ"ח "ודבריו אינם מובנים לי כלל, דודאי מצות עשה על כל ישראל לעשות הפסח ככל מ"ע שבעולם, ומחוייב לילך מקצה הארץ להתקרב עצמו כדי לקיים מ"ע. . . אטו לולב ושופר כי לא יהי' מחוייב לקנות קודם החג, ובחג אינו בנמצא, וכי אינו מבטל בזה המ"ע, אתמהה". ובפשוטות גם הצ"ח יודה דבשאר המצוות מחוייב להכין א"ע קודם הזמן, ודבריו אמורים רק לענין דרך רחוקה שהוא פטור מיוחד²¹. ועיי' בשאלת יעב"ץ (סקכ"ז): "בודאי א"א לומר ג"כ שהרחוקים מאד יתחייבו לעלות לרגל מתחילת השנה לעשות הפסח. . . ונלע"ד שכך הוא הענין, ששלשים יום לפני הפסח חל חובת עשייתו על הרחוקים שיעתיקו מבתיהם. . . מזמן שחל חובת ביעור חמץ כו", ע"ש.

ועוד להעיר מה שיש לבאר בזה, דאף שהמצוות הללו חיובן תלוי בזמן, מיהו הא החיוב לקיים כל התורה כולה הוא חיוב תמידי, וגם מצוות שעצם קיומן צ"ל בזמן מסויים, מ"מ חיוב זה גופא שיתקיימו הללו בזמן הוא חיוב תמידי. ולכן מי שנתעצל להשיג ד' מינים קודם החג, ולכן

דתשביתו מה"ת.

20 וראה קו"א סת"ב סק"א ומה שהביא שם מהרא"ש פ"ק דפסחים ס"י.

21 אבל ראה לקח טוב דלהלן בפנים "המקום היי"א".

19 וכן משמע בחינוך מצוה ט שכ' "ומאימת מוטל עליו המצוה אם יוצא לדרך כו" וקאי במ"ע

פנינים

דרוש ואגדה

רמז נפלא בתיבת "מענה"

על פי הכלל הידוע ד"נעוץ תחלתן בסופן" – מובן שיש שייכות מיוחדת בין תחילת פרשתנו: "וירא אליו ה'", לבין סימונה: "ואת מענה". ויש לבאר בזה:

בתחילת הפרשה מסופר על התגלות ה' לאברהם אבינו, בקשר עם ברית המילה שלו. אמנם, התגלות זו לא היתה לאברהם לבדו, כמו שהוא נעלה ומוכרל בפני עצמו אלא באופן ד"וירא אליו ה' באלוני ממרא", שהקב"ה התגלה דוקא במקום השייך ל"ממרא האמורי", ש"הוא שנתן לו עצה על המילה".

ומודגש כאן הענין הידוע ד"נתאוהו הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים" (וכמבואר בתניא פל"ו), שלכן המילה של אברהם והגילוי שעל ידה באים באופן השייך למקום גשמי של אינו-יהודי; והוא ע"ד המצב דלעתיד לבוא, אשר אז לא רק בני ישראל יעבדו את ה', אלא "יתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד" (רמב"ם בסופו).

ודבר זה שייך לסיום הפרשה בתיבת "מענה", שהיא ראשי תיבות "מ'לך ע'ל כ'ל ה'ארץ" (נוסח התפילה דראש השנה) – היינו, שמלכותו של הקב"ה אינה מוגבלת לאברהם ובני לבדם, אלא חודרת ומתקבלת ב"כל הארץ" כולה.

(נ"פ התוועדות תש"נ ח"א עמ' 359)

למה לא היתה "הוצאת הרשן" בעקידת יצחק?

אמרו חז"ל בכמה מקומות ש"אפרו של יצחק כאילו צבור ע"ג המזבח" (ירושלמי העניית פ"ה ה"א, ובכ"מ). ולכאורה אינו מובן, הרי מקום הדשן בכל קרבן אינו על גבי המזבח, כי צריכה להיות תרומת הדשן והוצאתו, וא"כ מה היחודיות והמעלה בזה שאפרו של יצחק "צבור ע"ג המזבח", הרי אין זה מקומו של האפר?

ויש לבאר זה ע"פ המבואר בספר התניא (אגרת הקדוש סי' טו) שה"אפר" (דשן) הנשאר מ"עץ הנשרף" הוא יסוד "העפר שבו היורד למטה ואין האש שולטת בו". והיינו, שהאפר הוא הדבר הכי נחות שבדבר הנשרף, עד שאינו יכול להיכלל ולישרף באש שלמעלה ממנו.

ויש לומר, שבעבודת האדם לקונו, הנה החלקים שבקרבן שנכללו באש שלמעלה מורים על עניני קדושה ודברים שמקיימים בהם מצוות ומתעלים בקדושה, והחלק שאינו נכלל באש אלא נשאר "אפר" מרמו על ההתעסקות בדברים גשמיים, שאין בהם קדושה מצד עצמם ואינם נכללים בד"כ ב"אש" שלמעלה.

ולכן בד"כ צריכים להוציא את הדשן "אל מחוץ למחנה", כי אין העסק בדברים גשמיים נכלל בתחום הקדושה – "אצל המזבח" וכל שכן לא על המזבח, אלא עסק זה הוא "מחוץ למחנה" הקדושה.

אך אצל יצחק אבינו נתחדש שהי' "עולה תמימה", והיינו, שגם גופו הגשמי וענייניו הגשמיים נתעלו להיות כלולים בקדושה, והי' בבחינת "כליל לה'", וכל עניניו היו מיוחדים בתכלית עם הקב"ה, עד שלא היו אצלו ענינים גשמיים, כ"א גם עניניו אלו היו אצלו בגדר "עבודת ה'". ולכן, גם "אפרו" שהם עניניו הגשמיים, נשאר "צבור ע"ג המזבח".

(נ"פ לקושי שיחות חכ"ה עמ' 131 ואילך)

דיעה, שוב יש לעיין למה לא העבירה התורה החיוב על האב או הב"ד, וכנ"ל.

ולהכי נראה, דקושטא דמילתא דהסברא שנתבארה לעיל (סעיף ב), דכיון שמיד כשהגדיל הקטן ה"ה מתחייב בכל המצוות כולן, לכן אם לא קיימן או עבר עליהן מחמת חסרון ידיעה והכנה קודמת נחשב כמבטל מ"ע וכעובר על מל"ת (אשר מצד סברא זו הכרחנו דודאי חייבה התורה לעשות מה שימנע מזה ולחנכו בקטנותו) – הנה גוף סברא זו אינו מוכרח.

דהנה כשהתורה מחייבת באיזו מצוה, פשוט שהחיוב חל רק באופן שתוכל להתקיים בדרך הטבע, דלא ניתנה תורה למלאכי השרת¹⁶ (ברכות כה, ב. ושי"ג), ואם קיומה דורש שהיית זמן אינו עובר על החיוב כל משך אותו הזמן. ולדוגמא, במצות ביעור חמץ, הרי כל זמן שעוסק בביעורו עד שנתבער בפועל אינו עובר על מצות תשביתו. דזהו גדר המצוה – לעשות מה שביכולתו לבער החמץ, ואם מתעסק בזה ה"ה עוסק בקיום המצוה. ובלשון אדמו"ר הזקן (או"ח ר"ס תמה) "מתחילת שעה ז' . . כל רגע ורגע שנמצא חמץ ברשותו ואינו מתעסק לבערו הוא עובר על מ"ע של תורה", משא"כ כשמתעסק בביעורו הרי ההתעסקות היא חלק מקיום המצוה (היינו ההתעסקות בהכנת הביעור,

18) ולהעיר מבכורות (יז, ב) "ת"ש (דאפשר לצמצם בידי אדם) ממדת כלים . . דרחמנא אמר עביד ובכל היכי דמצית למיעבר ניהא ליי". וראה ע"ז (ג, א) "אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו". ובשמו"ר (פל"ד, א) "לא בא על האדם אלא לפי כוחו".

שישנה חובת חינוך כללית מדאורייתא על כללות המצוות¹⁶, ולא הוזכר זה בפוסקים, אלא כולם נקטו דחובת החינוך אינה אלא מד"ס, וכמפורש בלשון אדמו"ר הזקן בשלחנו ריש ה' ת"ת הנ"ל "שהקטן פטור מכל המצוות וגם אביו אינו חייב לחנכו במצוות מן התורה אלא מד"ס כו". ובאו"ח (סש"ג ס"ב וכן במהד"ת סוף סי' ד) כ' (רק) שהוא חיוב "מד"ס", "שחייבו חכמים".

ועפ"ז שוב קשה לנו מן הסברא, דכיון שמה"ת ברגע שקטן נעשה גדול מחוייב מיד בקיום כה"ת כולה, ואם לא נתחנך ונתרגל במצוות לפנ"ז מן הנמנע שיוכל להזהר כדבעי בכל מ"ע ומל"ת מיד כשיגדל, א"כ איך אפשר לומר דאין חיוב מה"ת להכינו ולהכשירו לזמן גדלותו לבל יעבור על מצוות התורה מחמת (חסרון ידיעה ו)חוסר הכנה¹⁷. ותו, דע"פ משנת"ל דמצד חיוב המצוות שיחולו תיכף כשיגדל איכא חובת הכנה שתיכף ברגע שיתגדל יוכל לקיימן, והרי חובה זו קיימת ועומדת אלא שא"א שתחול על הקטן שאינו בר

16) וגם במצוות פרטיות כמו הקהל (הנ"ל הערה 7), הרי נוסף ע"ז שבכמה מקומות משמע שאין זה בגדר חינוך, הנה מלשון הרמב"ן עצמו "קטנים הקרובים להתחנך" מובן שאין זו מצות חינוך באופן הרגיל. וכן ב"ליספו ל' בידים" לדעת התרוה"ד (הנ"ל בפנים ריש סעיף ג), הרי פשוט שאינה דומה הקפידה שירגיל עצמו באיסור לשאר עניני חינוך.

17) ובאמת יש לחקור אם אפשר לחייב האב (או כל מי שיש בידו) לחנך הבן מדין "לפני עור", דכיון דקטן אינו יכול לחנך את עצמו, והוא נמצא ברשותו של האב, א"כ בזה שאינו מחנכו ה"ה מכשילו, והוי כתרי עברי נהרא.

הידושי סוגיות

חינוך קטן מה"ת או מדרבנן

יפלפל בהא דליכא חיוב חינוך מה"ת, ויחדש יסוד דבאמת גם מן התורה יש דין חינוך מגדר הכשר מצוה, אלא שאינו בגדר מצוה ממש אלא מדרבנן, ויביא סימוכין לזה, ידחה היסוד דלעיל, ויסיק דבאמת לא שייך חיוב הכשר מצוה בקטן ושאינו ממצוות התלויות בזמן שמחוייב להכשיר קיומן, ויביא רא"י לדבר, ועפכ"ז יבאר דבר תמוה בשייכות לאברהם אבינו

ה

יקדים מדברי הש"ס דחינוך רבנן, ויבאר ע"פ הראשונים דגם מה"ת יש חיוב המכין לקיום המצוות במה שמלמדו תורה

בנוגע לחיוב אדם בחינוך הקטנים גרסינן להדיא בכמה דוכתינן בש"ס (נזיר כט, א. חגיגה ד, א. וש"נ. ובכ"מ) דאינו אלא מדרבנן, אבל מן התורה ליכא חיוב חינוך.¹ והכי נמי הביא הרמב"ם לענין כמה מצוות פרטיות (הל' ציצית פ"ג ה"ט. הל' ברכות פ"ה ה"א. הל' שבייתת עשור פ"ב ה"י. הל' סוכה פ"ו ה"א. ועוד).

1 וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך חנוך בתחלתו. וש"נ.

ובאמת יש לתמוה בזה ע"פ סברא, איך נאמר דלא חייב רחמנא לחנך קטן להתרגל במצוות שיהי' חייב בהן לכשיגדל, הא כיון שמחוייב התורה עצמה תיכף ברגע שהקטן נעשה גדול מחוייב מיד בקיום כל מצוות התורה, א"כ באם אין חיוב מן התורה להכינו לזמן גדלותו, נמצא שע"פ המנהג מדינא דאורייתא יעבור זה על מצוות התורה מחמת חסרון ידיעה וחוסר הכנה.

מיהו, בפשטות אין כאן קושיא, כי יש לומר שמניעת דבר זה נכללה כבר במצוה הכללית דתלמוד תורה, ד"מצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה". . שנאמר (עקב יא, יט) ולמדתם אותם את בניכם לדבר בס" (הל' ת"ת (להרמב"ם ו)

לקראת שבת

יט

מעט שהגיע לגיל י"ג שנה ויום א' לקיים כל התורה והמצוות, הרי מוכן ופשוט שכל איש ישראל יחנך וירגיל את בניו "ללכת בדרכי יושר", דרך התורה והמצוה, כשם שפשוט שכל אדם ישר הולך מדריך ומחנך את בניו בדרך הטוב והישר מבלי שיהי' לו ציווי ע"ז, כי זהו טבעו של אב, ובלשון הכתוב (פרשתנו יח, יט) גבי אברהם "יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה ומשפט" (וכבר נזכר לעיל דיש מן האחרונים שהרחיקו לומר דחיוב חינוך מקורו בהאי קרא).

ומעתה יש לנו לקבוע שיש בזה גדר דאורייתא, וכמבואר בכ"מ בש"ס דדבר המוכח מסברא הוא מה"ת, כהך דכתובות (כב, א. ובעוד מקומות בש"ס) "למה לי קרא סברא הוא". וראה פנ"י (ברכות לה, סע"א): בכל הש"ס משמע דמידי דאתיא מסברא הוי מדאורייתא ואדרבה מקשה הש"ס הא למה לי קרא סברא הוא. ע"כ¹³. והכי נמי הכא לענין חינוך דסברא הוא נולפ"ז נאמר דהכתוב בדברי קבלה "חנוך לנער וגו'" הוא גילוי מילתא בעלמא].

ה

ידחה היסוד דלעיל, ויסיק דבאמת לא שייך חיוב הכשר מצוה בקטן ושאינו ממצוות התלויות בזמן שמחוייב להכשיר קיומן

איברא, דלכאורה חידוש גדול הוא לומר

15 ועיי' בית האוצר מערכת א כלל קלא. ושם (בסופו) מביא מחזקוני (נח ז, כא) "יש כמה מצוות שחייבים בני אדם לשמרן מכת סברת הדעת אע"פ שלא נצטוו".

שלא ח"ז (כח): אע"פ שאין בית דין מצווין להפריש את הקטן, מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה שנא' חנוך לנער על פי דרכו וגו' נועד"ז כתב בהל' אבל (פ"ג הי"ב): כהן קטן הרי הגדולים מוזהרים שלא יטמאוהו. ואם בא להטמא מעצמו אין בית דין מצווין עליו להפרישו, אבל אביו צריך לחנכו בקדושה] - דלכאורה לשון הרמב"ם כאן הוא קצת פלא, כי דין חובת חינוך במצוות הביאו כבר הרמב"ם כמה פעמים לפנ"ז לענין כו"כ מצות (כנ"ל בריש דברינו), והתם לא הזכיר כלל הכתוב ד"חנוך לנער", ואמאי הביאו דוקא כאן. וגם מהו הל' "לחנכו בקדושה", ולא כמ"ש לפנ"ז כמה פעמים "לחנכן במצות". ולפי ההסברה הנ"ל בדברי רבינו מנוח דתרי חינוכי נינהו, י"ל דס"ל להרמב"ם דהחובה להפרישו מאיסורא באה מהחיוב הכללי לחנכו בדרך התורה מקרא ד"חנוך לנער"¹³ ואין זה חינוך פרטי בכל האיסורים (כדרך שתיקנו חכמים חיוב פרטי בכל מ"ע) כ"א חיוב כללי לחנכו בקדושה¹⁴.

ויש לחדש, שמ"ש רבינו מנוח שם ד"חינוך השעות אינו חובה מדרבנן אלא חובה המוטלת על כל אדם מעצמו כו", ר"ל דהאחריות של האב לחנך בנו (באופן כללי) מוכחת מסברא, והאדם מחוייב בה מעצמו מבלי שיהי' ע"ז ציווי וחיוב מפורש. פירוש, דכיון שמן התורה מחוייב כל אחד

13 שהוא מדברי קבלה (ראה לעיל ריש סעיף ג), ויותר מחיוב חינוך סתם שהוא מד"ס. או יתרה מזה, דהוי מדאורייתא והכתוב גילוי מילתא בעלמא, כדלקמן בפנים.

14 וראה לעיל בפנים ריש סעיף ג הדיעה דחינוך במל"ת הוא דאורייתא.

ד"ה לעשות)). וזהו שנתוסף במצות חינוך שמד"ס, שיש בזה גדר חיוב המצוה. ויש לומר, שמצד החיוב מן התורה אין עשיית הקטן עצמה בגדר קיום מצוה, כ"א עשי' כדי שיתרגל, ואילו מדרבנן עשיית הקטן היא בגדר מצוה, ולכן מן התורה קיום המצוה שעושה הקטן אינו צריך להיות בכל הפרטים, כהכשר גמור, כי מצד ההכנה אין נפק"מ כ"כ אופן עשייתו, משא"כ מצד מצות חינוך דרבנן צריך שהקטן יקיים המצות בכל הפרטים כגדול. וכבר הוכיח כן הריטב"א ממעשה דסוכת הילני ושבעת בני' (סוכה ב, ב), וז"ל: "מהא שמעינן דקטן שמחנכין אותו במצות צריך לעשות לו מצוה בהכשר גמור כגדול דהא מייתינן ראי' בשמעתין מסוכה של הילני משום דלא סגיא דליכא בבני' חד שהגיע לחינוך דבעי סוכה מעלייתא". היינו דאין לחנך קטן בסוכה פסולה (למעלה מעשרים). וכעין זה מצינו בר"ן (ליומא פב, א)¹².

ד

יביא סימוכין מדברי רבינו מנוח גבי הא דאמרו בש"ס תרי חינוכי הוו, ויפלפל בהסבר דברין

ואת"ל מצינו כעין זה בפירוש רבינו מנוח גבי מ"ש הרמב"ם בפ"ב מהל' שביית עשור (ה"י), "קטן בן תשע שנים וכן עשר שנים מחנכין אותן לשעות כיצד הי' רגיל לאכול בשתי שעות ביום מאכילין אותו בשלש הי' רגיל בשלש מאכילין אותו

שדוחין את השבת.

(12) וראה לקמן בפנים מרבינו מנוח.

בארבע לפי כח הבן מוסיפין לענות אותו בשעות בן אחת עשרה שנה בין זכר בין נקבה מתענה ומשלים מדברי סופרים כדי לחנכו במצות". וזה לשון רבינו מנוח על אתר: "ומה שכתב הרב כאן כדי לחנכו במצות ולעיל נמי כתוב מחנכין אותו לשעות בא להודיענו דתרי חנוכי הוו כדאמרינן בגמרא (יומא פב, א) אמר רבה תרי חנוכי הוו חד לעיניו וחד להשלמה, וחנוך השעות אינו חובה מדרבנן אלא חובה המוטלת על כל אדם מעצמו ללמד ולהרגיל בניו ללכת בדרכי יושר כדכתיב חנוך לנער על פי דרכו וגומר וכדי להכניסם תחת כנפי השכינה. . אבל בחינוך שני דהיינו כשהם בני י"א שנה שחייבין להשלים מדרבנן שוין בו תינוק ותינוקת. . וז"ש הרב כאן מתענה ומשלים מדברי סופרים ולמעלה כתב מחנכין אותו ולא כתב מחנכין אותו לשעות מד"ס לפי שאין חנוך שעות מדרבנן כלל שאין מדרבנן חיוב חנוך בלא השלמה כלומר שיעשה המצוה כתקנה וכמשפטה בשלמות", עכ"ל.

ומדבריו נראה דישנו חיוב כללי (דילפינן מקרא ד"חנוך לנער") לחנך בניו שילכו בדרך התורה והמצוות, וחיוב זה מאחר שאינו אלא להרגילם במצוות אינו מחייב שיקיימו המצוות כתקונן וכהלכתן. ונוסף על זה חייבו חכמים שהקטן יעשה כל מצוה ומצוה כמשפטה ובכל פרטי' כעשיית הגדול.

וע"פ דבריו אלו יש לנו לכאור' להוסיף ביאור לדברי הרמב"ם בהל' מאכא"ס (פי"ז הכ"ז): קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות או שעשה מלאכה בשבת אין בית דין מצווין עליו להפרישו לפי שאינו בן דעת כו'. ובהל'

אחר מנהגו לכשיגדיל" (רש"י חגיגה ו, א ד"ה קטן), כענין שנאמר (משלי כב, ו) "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה".

ב

ידחה דפשטות הש"ס והפוסקים דאין חיוב ת"ת שייך לענין הכנה לקיום המצוות, ויקשה מסברא אהא דליכא חיוב חינוך מה"ת

אמנם, עדיין דרוש לנו טעם ומזור לקושייתנו הנ"ל, כי לכאורה אין די בתירוצו שגם התורה נתנה חיוב המכין את הקטן במה שצויתה ללמדו תורה – חדא, דמפשטות סוגיית הש"ס בקידושין (כט, א) נראה שחיוב ת"ת לבנים הוא ע"ד מצות מילה ופדיון הבן שעושה האב לבנו, היינו שמצות לימוד התורה היא א' ממצות פריטיות ש' הבן המוטלת על האב לעשות לבנו, שעליו לעשות מה שבידו שבנו ילמד תורה, אבל לא שמצות ת"ת היא דבר כללי כעין חינוך כדי שידע הבן את כל שאר המצוות וכו'. וגם לא מצינו כן דעת רוב הראשונים והפוסקים, לומר שמצות ת"ת היא כעין חינוך לידע כל המצוות, רק הוא

וכן ברשב"א (מגילה יט, ב) ובריטב"א (סוכה שם) הזכירו הכתוב ד"חנוך לנער" לענין חובת חינוך דרבנן. אבל בגמ' קידושין ל, רע"א מבואר דקאי בבן גדול, וכמ"ש אדמו"ר הוקן בהל' ת"ת פ"א ס"ו. ובפשטות זהו הטעם שלא הביאו אדה"ז בשו"ע הל' שבת סמ"ג לענין חובת חינוך. וצע"ק בלשונו בשו"ת (סי' מא – נדפס בסוף השו"ע, וכן בספר בפ"ע) "דהתם (בחגיגה) מיירי במ"ע המוטלת על האב לחנך בה בנו כדי שיקיים מעצמו כשיגדיל שזו היא מצות חינוך כדכתיב חנוך לנער כו'".

לאדה"ז בתחלתו), וכמו שפי' הרמב"ן בפסוק (ואתחנן ו, ז) "ושננתם לבניך", "מאחר שצויה במצות חוקת עולם לדורותיכם (ויקרא ג, יז) . . הנה אנחנו מצווים שידעו בנינו המצוות, ואיך ידעו אותם אם לא נלמדם". ועיין בה"ג בהקדמתו (מנין המצוות, קום עשה עא): "למד בנך תורה ומצות", וכ"ה בסמ"ג (מ"ע יב וברמזי המצות בראש הספר) וביראים (השלם סי' רכה). ולפ"ז ישנו מן התורה חיוב של חינוך בתור הכנה לקיום המצות בגדלותו, ואדרבה, זהו יסוד המצוה הכללית דת"ת לבנים, כנ"ל.

ורק שמן התורה המצוה היא "שידעו בנינו המצוות", ואתו רבנן ותיקנו שגם מצוה לחנך ולהרגיל את הבן בקיום המצות בפועל, וכמ"ש ראשונים, שהוא כדי "להרגיל את הקטן למצוה. . כדי שיהא מחונך ורגיל למצוות" (רש"י סוכה ב, סע"ב ד"ה מדרבנן), "להנהיגו שיהא סרוך

(2) וראה גם תשא (לא, יז), לך (יז, ז) – הובא ברמב"ן שם.

(3) ובפי' רבינו מיוחס עה"ת (ירושלים תשכ"ח) עקב יא, יט: ולמדתם אותם. תרגילו את בניכם להיות עסוקים תמיד בתורה. . כדי שירגיל בכך ואף בכל המצוות, וכן שלמה אומר חנוך לנער כו' * [וברמב"ן עקב שם, יח: הוסיף בכאן ולמדתם אותם כי ושנתם שיספר להם המצוות וכאן עד שילמדו אותם וידעום ויבינו אותם וטעמיהם]. ובמאירי (קידושין ל, א) "האב חייב בלימוד תורת הבן. . עד שידע ענין המצוות ויקיים אותם כראוי". ובבמדב"ר פי"ז, א (וראה תנחומא שלח יד ובעץ יוסף שם) "שנו רבותינו ה' דברים האב חייב לעשות לבן כו' ללמדו תורה כו' ללמדו מצות כו'" (וראה מפרשים שם).

(* להעיר גם מלשון אדה"ז בקור"א בהל' ת"ת פ"א קט"א [תתכתא, א] "חינוך לתורה דאורייתא על האב".

חיוב פרטי לעסוק עם בנו בתורה.

ותו, א"א לומר דבחיוב התורה בת"ת כבר יהי' הבן מוכן מיד לכשיגדל, דהא מזה גופא שחכמים חייבו לחנכו בקיום המצוות בפועל שיתרגל בהן מוכח שידיעת המצוות עצמה אינה די' שיקיימן בפועל כשיגדל, הרי, שמן התורה, כשיגדל הקטן ויגיע לגיל י"ג שנה ויום אחד, חסר בהכנתו והכשרתו השלימה כדי שיוכל לקיים בפועל כל המצוות כדבעי כשיגדל. דאם נתרגל הקטן להתנהג ללא שמירת התורה והמצוות, הרי גם אם יודע (בשכלו ומחשבתו) הלכות כל המצוות, אי אפשר שכן רגע יתחיל לקיימן כולן בפועל כדבעי (היפך טבעו ומנהגו הקודם).

ג

יחדש יסוד דבאמת גם מן התורה יש דין חינוך מגדר הכשר מצוה, אלא שאינו בגדר מצוה ממש אלא מדרבנן

והנה, יש מן האחרונים⁵ דס"ל שמהפסוק "חנוך לנער גו"⁶ יש להוכיח שחיוב החינוך הוא מצוות עשה מדברי קבלה. וי"א⁷ שמקורו בתורה – כמ"ש (פרשתנו יח, יט) "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו גו' ושמרו דרך ה' גו'". ולדבריהם אכן גם התורה חייבה להרגיל בנו בקיום דיני התורה בפועל, אבל לכאן זהו נגד פשוטות הש"ס דחינוך דרבנן, כנ"ל.

ויש להעיר עוד, דמצינו דיעה מפורשת

5 נסמן באנציקלופדי' תלמודית שם ע' קסב.

6 נסמן שם.

דישנו גדר של חינוך מדאורייתא, והוא בתרומת הדשן (פסקים סי' סב) שכ' דקטן העובר עבירה בקטנותו א"צ לעשות תשובה ע"ז כשיגדל דקטן אינו בר אזהרה כלל כדמוכח מהא דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו (יבמות קיד, א) – "והא דאייתי קרא (יבמות שם) דאסרה תורה דלא ליספו לי' בידים יש לומר הטעם דקפיד רחמנא שלא ירגיל אותו לעבור עבירות וכשיגדל יבקש לימודו". אבל כבר כתב ע"ז בשו"ת חת"ס (א"ח ספ"ג) ד"זה אינו עיקר דלא דרשינן טעמי דקרא", ע"ש. ובשו"ת אדמו"ר הזקן (סי' מא) כ' "אבל למספי איסור בידים לקטן דאסור לכ"ע לאו משום חינוך אתינן עלה אלא מדכתיב לא תאכלום כו', דחינוך אינו מוטל אלא על האב בלבד. . ע' א"ח סי' שמג". וכן מוכח לכאורה ממה שפסק בהל' שבת (סי' שמג ס"ה) "לספות לו איסור בידים אסור לכל אדם מן התורה אפילו אינו בר הבנה כלל שנא' לא תאכלום כו'".

מיהא, באמת מן הנראה לחדש יסוד גדול, דלכולי עלמא יש חיוב של חינוך מדאורייתא⁷ (ולא רק ידיעת המצוות לחוד), כמשי"ת גדר חיוב זה, אלא שאעפ"כ אין חובה זו בגדר מצוה ממש, דרבנן אינהו

7 ולהעיר ממש הרמב"ן גבי מצות הקהל (וילך לא, יג) "ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו. הם הטף כי ישמעו וישאלו והאבות ירגילום ויחנכו אותם, כי אין הטף הזה יונקי שדים אבל הם קטני השנים הקרובים להתחנך כו'", אלא שסיים "אבל רבותינו אמרו (חגיגה ג, א) האנשים ללמוד. . והטף למה בא ליתן שכר למביאייהם", והיינו דמזה מוכח דאינו משום חינוך. וראה מהרש"א חגיגה שם ד"ה נשים. ובארוכה לקו"ש ח"ט ע' 364 ואילך.

דתקון מצות חינוך, ולזה נתכוון הש"ס דחינוך דרבנן.

וביאור ענין חיוב זה היכן מצינוהו בתורה – יובן לנו בהקדם סברא כללית, דהנה כשהתורה מחייבת לקיים איזו מצוה, ולדוגמא הנחת תפלין, פשוט שאין החיוב רק למי שיש לפניו זוג תפלין שמחוייב להניחן, אלא המצוה מחייבתו לעשות כל הדרוש כדי להשיג תפלין, ואם לא השתדל ומשו"ז לא הניחן ביטל מ"ע.

ועד"ז בכמה מצוות, שמחוייב מה"ת עוד קודם דאתי זמן חיובם לעשות כל הדרוש כדי שיוכל לקיים המצוה, ובל' הרמב"ם (הל' ברכות פ"א ה"ב) "יש מצוות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפלין וסוכה ולולב ושופר". ואף שגוף החיוב אינו אלא פעולה מסויימת כהנחת תפלין ונטילת לולב מ"מ חיוב זה עצמו מחייבו בכל ההכנות הדרושות כדי שיוכל לקיים (פעולת) המצוה. ועוד זאת, שאם לא השתדל ללמוד ולידע איך לקיים המצוה, ולכן לא קיימה כהלכתה, הרי גם זה חשוב מבטל מ"ע.

ומעתה, בקטן שנעשה גדול, שאז מתחייב מיד מדאורייתא בקיום כל התורה כולה, הרי כיון שא"א שיקיים כל המוטל עליו בלי הכנה קודמת, הן לימוד וידיעת המצוות, והן הכנתו והכשרתו שיתרגל לקיימם בפועל (שזהו ע"ד ההשתדלות להשיג תפלין או לולב וכיו"ב), א"כ הכנה זו היא ג"כ, לכאורה, חובה מה"ת⁸,

8 ראה עוד בזה – לקו"ש ח"ז ע' 70. חכ"ו ע' 75 ואילך. וש"נ.

9 ויתירה מזה מצינו בגר שהתירו לו בגויותו (קודם הגיור) איסור ת"ת דנכרי (ראה חדא"ג מהרש"א שבת לא, א ד"ה א"ל. שו"ת רעק"א סמ"א. טו"א חגיגה יג, א. שד"ח כללים ג, סקנ"ה (כ). שם פאת השדה ג' ס"ו סוסק"ה), ויתירה מזה – איכא חיוב, ש"מודיעים אותו כו'" (שו"ע יו"ד סי' רסח ס"ב).

10 ובאור"ח ח"ב סי' קד משמע דכן הוא נמי לענין מילה. אבל ראה שו"ת הר"ן סי' נב. ועיין במדור "חידושי סוגיות" בקובצנו לשבוע פ' לך לך שנה זו. וראה בארוכה לקו"ש ח"א ע' 44 ואילך ובהערות שם. וש"נ.

11 וש"נ – שלדעת ר"א כ"ז בגדר מכשירי מצוה